מחשבת קצרה על הדף
הרב יחזקאל הרטמן
SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

בכורות נב

ענייני: חידוש הגר״א, בכור אינו נוטל בראוי כבמוחזק

אדרת אליהו

פרשת כי תצא

(ליקוט)[1]. ונציע ספור אחד מעשה שהיה בימי הגר״א ז״ל, כי איש אחד לקח אשה וישנאה, ויגרשה איזה שבועות אחר החתונה, ויקח תיכף אשה אחרת, והנה עוד לא כלו שבעה ירחים ותלד האשה השניה לו בן, ואחרי זה נודע כי בעוד ימים לא כבירים ילדה גם האשה הגרושה גם כן בן זכר, כי נמלאו לה תשעה ירחים. ואחר זמן רב נפלה מחלוקת בין משפחת הגרושה ובין האיש המגרש מי יהיה היורש נחלתו לקחת פי שנים.

ויהי כאשר נודע הדבר לרבינו הגר״א ז״ל, אמר כי גם על זה רמזה לנו התורה הקדושה, כי באמת קשה הרבה קושיות בקרא: א. בתחילה אמר 'וילדו לו בנים האהובה והשנואה', משמע בתחלה ילדה האהובה, ואחרי זה אמר 'והיה הבן הבכור לשניאה'[2]. ב. מה זה שכתבה התורה הקדושה 'לא יוכל לבכר את בן האהובה', מהיכי תיתי שיוכל לבכר עד שתצטרך להזהיר שלא יוכל, מה שלא מצינו כזאת ברוב המצות[3]. ג. מדוע קרא אותה 'שנואה' (לפי פשוטו של מקרא[4]), והא 'לא תשנא' וגו' כתיב (ויקרא יט, יז). ד. מדוע פרשה לנו התורה הקדושה הטעם בזה ('כי הוא ראשית אונו') יותר מרוב המצות[5]. אלא ודאי שהכל נרמז באורייתא, וכסיפור דנא שהגרושה תכונה בשם 'שנואה' (כי אסור לגרשה עד שמצא כו'[6]), והשניה שלקח תחתיה תכונה בשם 'אהובה', ובאופן זה יחפוץ הבעל לבכר את בן האהובה (היינו השני) על פני בן השנואה (היינו המגורשת) ולתת לבן השניה פי שנים, וטעמו ונימוקו עמו יען הוא נולד בתחילה. על כן צותה התורה הקדושה 'לא יוכל לבכר וגו' כי אם את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים' (אף שנולד אחרי זה), וכדי שלא יהיה הדבר לפלא פירשה התורה הקדושה הטעם 'כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה', כי אחרי זמן ההריון אזלינן ולא אחרי הלידה, והראשון בן השנואה יירש את נחלת אביו. (ע״כ).

כלי חמדה פרשת כי-תצא

והנה כ״כ בכלי חמדה פ׳ תולדות [אות א׳] קושית העולם [עי׳ שו״מ תליתאה ח״ג, סי׳ נ״ב] מדברי המדרש והובא ברש״י ז״ל [בראשית כה, כו] בקרא דואח״כ יצא אחיו, שכתב בשם המדרש דמן הדין הי׳ מעכב, מפני שיעקב הי׳ ראשון ביצירה, ורצה להיות ראשון בלידה ויטול הבכורה מן הדין, וקשה כיון דיצא אחרון ע״כ הוא ראשון ליצירה, וא״כ ממילא הוא הבכור, ואדרבה אם יצא ראשון יסברו כולם דהי׳ שני ליצירה ולא יטול חלק בכורה, כיון דכללא הוא דנכנס אחרון יצא ראשון, ועי״ש מה שכתבתי בזה דרך פלפול:

אמנם לענ״ד ברור הדבר לפ״מ שאמרו חז״ל [נדה כ״ז ע״א] דתאומים מטיפה אחת נולדו, א״כ ל״ש כלל בתאומים לומר דנכנס ראשון יצא אחרון, וכן להיפך, כיון דהיצירה מתאומים הוא מטיפה אחת, אמנם כוונת רש״י ז״ל בשם המדרש דהכא בלידת יעקב ועשו לא הי׳ תאומים ממש, ולכן כתב [בראשית כ״ה, כ״ד] תומים חסר, שאחד צדיק ואחד רשע, והיינו מפני שהי׳ אחד צדיק ואחד רשע לא נוצרו מטיפה אחת אלא משתי טיפות, משא״כ בפרץ וזרח כתיב [שם ל״ח, כ״ז] תאומים מלא, שהי׳ תאומים ממש ונוצרו מטיפה אחת, ולכן בכל מקום בתאומים כיון דנוצרו מטיפה אחת, ול״ש למיזל בתר יצירה, אזלי׳ בתר לידה, והנולד ראשון הוא הבכור, משא״כ ביעקב ועשו דנולד משתי טיפות, א״כ כללא הוא דנוצר ראשון נולד אחרון.

ולזאת א״ש מאד דברי רש״י ז״ל דיעקב שנוצר ראשון רצה לצאת ראשון, דהרי העולם יראו שנולדו תאומים ויסברו דהי׳ מטיפה אחת ככל תאומים, ול״ש למיזל בתר יצירה, ותלי׳ בלידה, וא״כ כשיצא עשו ראשון יהי׳ עשו הבכור, ובאמת הכא דהי׳ בשתי טיפות ויעקב נוצר ראשון ה״ה הבכור, כיון דאזלינן בתר יצירה, לכן יעקב רצה לצאת הראשון ג״כ כדי שיהי׳ הבכור, דבתאומים כן הוא, וא״ש ד׳ רש״י ז״ל:

ונסתעי׳ מזה דברי הגר״א ז״ל דאזלי׳ בתר יצירה, דא״נ דאזלי׳ בתר לידה, א״כ כיון דכללא הוא דנוצר אחרון יצא ראשון א״כ הרי עשו הבכור מדינא, ואיך רצה יעקב לעכב אותו, אמנם לד׳ הגר״א ז״ל א״ש הכל, דבאמת אם אינו תאומים דיש שתי יצירת תמיד אזלינן בתר יצירה, ובתאומים דל״ש בכור ליצירה אזלי׳ בתר לידה, ולזאת הכא דנראה לעין כל דהוא תאומים ובאמת לא הי׳ תאומים הי׳ יעקב הבכור מדינא כיון דהי׳ הראשון ליצירה, לכן שפיר רצה לצאת ראשון שיהי׳ בכור גם לפי הבנת העולם דהי׳ תאומים

ועי׳ בנובי״ת (תאה״ע סי׳ פ״א) מש״כ להשיג עליו מד׳ הגמהר״ם פרענקיל ז״ל, ולפ״ד מוכרח גם מד׳ הג׳ מהר״ם פרענקיל ז״ל כדעת הגר״י ז״ל, דמטיפה אחת א״א לברוא תאומים אלא ילד אחד, ולזאת נברא תאומים עם כל שבט, שלא תהי׳ שום טיפה לבטלה, ומבואר מזה שלמדו מה שאמרו חז״ל [נדה כ״ז ע״א] תאומים מטיפה אחת נולדה, היינו מביאה אחת, אמנם צריך שיהי׳ שני טיפות, דמטפה אחת א״א להוליד יותר מולד אחד, וזה מתאים לפשיטת ד׳ רש״י ז״ל גבי יעקב ועשו. ובאמת עיקר דעת הנוב״י שם שכתב שבשתי ביאות א״א להולד וולדות בני קיימא, יש הרבה לעי׳ מירושלמי (פ״ד דיבמות ה״ב) וכתבנו מזה בח׳ ליבמות ואכ״מ, ולא באתי בזה אלא לבאר שעפ״ד היע״ד והג׳ מוהר״ם פרענקיל ז״ל מוכרח דלא כהגר״א ז״ל:

אמנם מאד יפלא שהרי לדעת הגאונים הנ״ל מוכרח כהגר״א ז״ל, דא״נ דכללא הוא דבכל תאומים הלידה משני טיפות ונכנס ראשון יצא אחרון, מוכרח דהראשון ליצירה הוא הבכור, דאל״כ איך ראובן הי׳ בכור הא נולדה תאומה עמו ולפי דעת הג׳ מהר״ם פרענקיל ז״ל כדי שלא תהי׳ טיפה מיעאע״ה לבטלה, וראובן נוצר מטיפה ראשונה, כמו שהעידה עליו התורה כוחי וראשית אוני, וא״כ יצא אחרון, וא״כ לא הי׳ בכור כיון דהתאומה יצאה ראשונה, וא״כ מוכרח מזה כהגר״א ז״ל ופלא לי על המפרשים שלא דברו מזה:

והנה שמעתי בשם **כבוד קדושת אדמו״ר הגאה״ק שר התורה מסאכטשוו זצלה״ה** שאמר לתרץ כל מה שהק׳ המפרשים בהא דמפרש בקרא [בראשית מ״ט, ג׳-ד׳] דראובן הי׳ הבכור, רק משום שהי׳ פחז כמים נטלה ממנו וניתן ליוסף, ת״ל דאין הבכור יורש בראוי והכא הרי הוי ראוי, ות׳ דהסבר הדבר דבכור אינו יורש בראוי היינו משום דלא שכיח כלל שיהי׳ הבכור נוצר מטיפה ראשונה של האדם, שלא יצא עוד ממנו טיפה לבטלה מיום היותו, וכיון שכן הרי ראוי שיהי׳ לו בן קודם לכן אם הי׳ מוציא טיפה זו באשה, ולכן אם אתה דן בראוי הרי אינו בכור בבירור, ולכן אינו נוטל כ״א במוחזק, כיון דאינו בכור אלא במוחזק, כיון דלפי האמת לא נולד לו בן מקודם, ומעתה ז״ד בכל אדם אבל ביעקב אע״ה שהי׳ כוחו וראשית אונו ממש, א״כ מדינא הי׳ בכור בראוי ג״כ, ודפח״ח, וא״כ מוכרח ג״כ דראובן נולד מטיפה ראשונה, דא״נ דתאומה נולדה מטיפה ראשונה, א״כ שוב אינו נוטל בראוי ודו״ק:

רש״י פרשת תולדות כה, כו

(כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו׳. שמעתי מדרש מגדה את הדורשו לפי פשוטו בדין היה חומז בו לעכבו. יעקב נולד מטיפה ראשונה ועשו מן השנייה לא ולמד משפופרת שפיה קלרה מן גה שתי מנמים זו מחר זו הנכנסת ראשונה תלא מחרונה והנכנסת מחרונה תלא ראשונה נמלא עשו הנולד מחרונה יצא ראשון ויעקב שנולד ראשונה יצא מחרון ויעקב גא לעכבו שיהא ראשון לידה כראשון ליצירה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין: